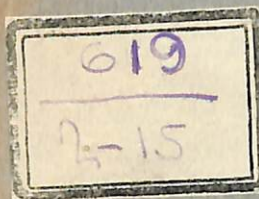

ՎՐ• ՂԱԶԱՐՅԱՆ

ՄԱՏՂԱԺ ԱՆԱՍՈՒՆՆԵՐԻ ՎԱՐԱԿԻՉ
ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՅԵՎ
ԴՐԱՆՑ ԴԵՄ ՊԱՅՔԱՐԵԼՈՒ
ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

Апр.
2-5251a

ՀՐ. ՂԱԶԱՐՅԱՆ

30 JUL 2010

619
2-15

ՄԱՏՂԱՇ ԱՆԱՍՈՒՆՆԵՐԻ ՎԱՐԱԿԻՉ
ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՅԵՎ ԴՐԱՆՑԴԵՍ
ՊԱՅԲԱՐԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

ОБЯЗАТЕЛЬНЫЙ
КОНТРОЛЬНЫЙ
ЭКЗЕМПЛЯР

Инв. № 14132

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱՎԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ

1939

19.06.2013
JUL 9 11

8690

40560-67

В. Казарян
Болезни молодняка и борьба с ними
Гиз. Арм. ССР—Ереван 1989 г.

ՄԱՏՈՂԱՇ ԱՆԱՍՈՒՆՆԵՐԻ ՎԱՐԱԿԻՁ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՅԵՆ ԴՐԱՆՑ ԴԵՄ ՊԱՅՔԱՐԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Դյուղատնտեսական մատղաշ կենդանիների պահպանումը սոցիալիստական անասնապահության զարգացման հիմքն է հանդիսանում: Վորեիցե ազգակ, վորն արգելակում է մատղաշների աճեցման և պահպանման գործը, պետք է մեր լուրջ ուշադրության առարկան դառնա: Այդ ազգակներից են մատղաշների առողջության և կյանքին սպառնացող զանազան հիվանդությունները, վորոնց եյություն և միջոցառումների հետ ծանոթանալը հնարավորություն կտա մեզ հաջողությամբ պայքարելու դրանց դեմ:

Ներկա բրոշյուրում մենք համառոտակի տալիս ենք մատղաշների զլխավոր հիվանդությունները և դրանց դեմ տարվելիք միջոցառումները:

Շնորհիվ իրենց նուրբ կազմվածքի, նորածիններն ավելի հեշտ են յենթարկվում զտնազան հիվանդությունների, քան նույն պայմաններում զտնվող մեծահասակ անասունները: Հետևապես, նրանց մեջ զանազան հիվանդությունների պատճառով առաջացող մահացության տոկոսն անհամեմատ բարձր է, քան մեծահասակների մեջ:

Մենք ուշադրություն հարկում, մտրուկը, գառը, ուլը և

այլն, իր մօր արգանդում պարուրված ե լինում հասուն թաղանթով, վորը պաշտպանում ե նրան արտաքին աշխարհի վնասակար ազդակներից: Իր մօր արգանդում նա դառնում ե միորինակ ջերմության տակ ե սնվում ե մօր արյան միջոցով իրեն հասնող պատրաստի սննդանյութերով: Այս յերեք պայմաններն ապահովում են պտղի նորմալ զարգացումը: Այլ են, սակայն, պայմաններն արտաքին աշխարհում, վորոնց դեմ հանդիման ե գալիս նորածինն իր կյանքի հենց առաջին րոպեից: Ծննդյան միջոցին մօր ե պտղի միջև յեղած կապը (պորտը) կտրվելուց հետո նորածինն իր կյանքն սկսում ե վարել լանկախ իր մօրից: Գյանքի համար անհրաժեշտ թթվածինը նա շնչում ե ողբից իր թոքերի միջոցով, իսկ սննդի համար անհրաժեշտ նյութերն ստանալով մօր կաթի միջոցով, մարսողության ե յենթարկում իր մարսողական օրգաններով: Իսկ յերբ նորածինն շրջապատող պայմաններն այս կամ այն կերպ ազդելով նրա շնչառական ե մարսողական օրգանների վրա խանգարում են նրանց նորմալ աշխատանքը, նորածինը հիվանդանում ե ե շատ հաճախ մահանում: Այս տեսակետից անհրաժեշտ ե մեղ խնայել ե ուսումնասիրել այն բոլոր պատճառները, վորոնք նորածիններին զանազան հիվանդությունների յենթակա յեն դարձնում: Այս պատճառներից են՝ Գրիպ, վաս սեփած, քուլակազմ մայրերը, ցուրտ, մուր, խոնավ, կեղտոտ գոմեր յեվ հորքանցները, նորածինների սխալ յեվ անմաքուր կերակրումը յեվ նրանց զրգացնող գրգռությունը:

Անվիճելի ճամարտություն ե այն, վոր առողջ մայրերը առողջ, սերունդ են տալիս իսկ հիվանդ, թուլակազմ մայրերը հիվանդ, թուլ սերունդ են տալիս: Վորևից ե պատճառը, վորը թուլացնում ե հղի անասունի առողջությունը, թուլացնում ե ե նրա պտղի առողջությունը, վորը ծնվելուց հետո հեշտ ե հիվանդությունների յենթարկվում ե սառնակի, ցուրտի, ցավի, քաղցի, հղի անասունի պտուղն առողջ ե ծնվում ե չի հիվանդանում, իսկ հիվանդանալիս ել շուտ ե առողջանում:

Հղի անասունների առողջության վրա ազդում ե նրանց թուլացնում են անվորակ ե անբավարար կերակրումը, խտացրած կերերից ու հանքային աղբից նրանց զրկելը, հղիության վերջին շրջանում նրանց չցածաքեցնելը, հակասանիտաբական դոմերում նրանց պահելը, զրգացնող գրգռելը ե այլն:

Այս համառոտ դիտողություններից հետո դժվար չե, իհարկե, մեղ համար ըմբռնել հզի անասունների սեփած ձիւտ խնամքի յեվ կերակրման վճարկան ցուցանակները: Այսպիսի կերակրման վճարկան ցուցանակները հիվանդությունների հիվանդությունները կանխելու գործում:

Նորածինների սխալ ե անմաքուր կերակրումը նրանց հիվանդությունների գլխավոր պատճառներից մեկն ե հանդիսանում: Նորածնի մարսողական օրգանը—ստամոքսը ե աղիքները դեռ կատարելապես ամբողջացած չեն, նրանց պատերի լորձաթաղանթը չափազանց նուրբ ե ու զգայուն: Այսպիսի զգայուն ստամոքսը յերբ ընդունում ե սառը, կեղտոտ ե անվորակ կաթ, անմիջապես հիվանդանում ե:

Մօր առաջին կաթը, վորը ժողովրդական բառով կոչվում ե «զալ», նորածնի առողջության պահպանման գործում վճարկան դեր ե խաղում: Երբ նա լինում ե լավ վորակի «Դալ» անվորակ ե համարվում,

յիթե նա թանձր չի, յուրահատուկ դեղին գույն չու-
նի, այլ նմանում է սրվորական կաթիւ նման «գալի»
կերակրումը նորածնի ստամոքսաղիքային խանգա-
րում և առաջացնում: Լավորակ «գալը», ազդելով վոր-
պես լուծողական, նորածնի ստամոքսաղիքային խո-
ղովակը մաքրում է ալյուրոզ կուտակված կեղտոտու-
թյուններից: Բացի դրանից, նա փոշնչացնում է հորթի
ստամոքսում և աղիքներում գտնվող փսսակար միկ-
րոբները: Գովերի «գալը» վատորակ է լինում այն դեպ-
քում, յիւր նրանց վատ են կերակրում և հղիության
վերջին շրջանում չեն ցամաքեցնում, այլ կթում են
համարյա մինչև ծնելու ժամանակը:

Յերը կաթը կթվում է առանց նախապես կովի կուր-
ծը խնամքով լվալու, մաքրելու և չորացնելու, իբ մեջ
պարունակում է մեծ քանակութամբ միկրոբներ, վո-
րոնք ընկնելով նորածնի ստամոքսը և աղիքները,
զարգանում են և առաջացնում լուրջ հիվանդություն-
ներ՝ սպիտակ փորլուծ, պարատիֆ և այլն:

Մատղաշների հիվանդությունների առաջացման
գործում մեծ դեր են խաղում նույնպես խոնավ, ցուրտ,
մութ, կեղտոտ և վատ ոգավորված բնակարանները:
Ցուրտ և խոնավ հորթանոցներում մատղաշները մըր-
սում են և յենթարկվում շնչառական և մարսողական
գործառանների բարբոքման—թոքերի բորբոքում, փոր-
լուծ: Դոմի մթությունը և խոնավությունը նպաստում
են ալյուրոզ գտնված հիվանդաբեր միկրոբների բազ-
մացման, Լույսը և չորությունը, ընդհակառակը, վո-
չընչացնում են այդ միկրոբները: Ողանցքների բա-
ցակալության պատճառով գոմում կուտակված փս-
սակար գազերը՝ ամոնիակ, ածխածին, և այլն,

զրգուում են մատղաշներին շնչառական որդանները և
առաջացնում թոքերի բորբոքում:

Մատղաշների հիվանդությունները բազմաառակ
են, բայց նրանց առաջացնող պատճառները համարյա
միևնույն են: Այդ հիվանդություններից գլխավոր-
ներն են՝ սպիտակ փորլուծը, բուբոն բորբոքումը, պոռոն
բորբոքումը յեվ սասմախաղիֆային այլ խանգարումներ:

Վերահիշյալ հիվանդությունները հատուկ են բո-
լոր տեսակի գյուղատնտեսական անասունների նո-
րածիններին—խոշոր և մանր յեղջյուրավոր անասուն-
ներին, ձիերին, խոզերին, և այլն: Հետևապես մի տեսա-
կի նորածինների հիվանդության ուսումնասիրությու-
նը հիմնականում վերաբերում է մյուս տեսակներին
վոչ միայն հիվանդության պատճառների, այլև նրա
զեմ ձեռք առնվելիք միջոցառումների նկատմամբ: Այս
տեսակետից մենք մանրամասնորեն կանգ կառնենք
այստեղ հորթերի հիվանդությունների և նրանց զեմ
ձեռք առնվելիք միջոցառումների վրա, վորոնք ընդ-
հանուր գծերով կարելի յե կիրառել և մյուս տեսակ
գյուղատնտեսական կենդանիների մատղաշների նկատ-
մամբ:

ՀՈՐԹԵՐԻ ՍՊԻՏԱԿ ՓՈՐԼՈՒԾԸ

Հորթերի սպիտակ փորլուծը սուր վարակիչ հի-
վանդություն է, վորը յերեվան է գալիս նորածնի
կյանքի առաջին յերեք ուրվա ընթացքում: Արտա-
հայտվում է նա հորթի ընդհանուր թուլությամբ,
ուժեղ փորլուծով—ջրիկ, բաց գույնի կլիկանքով:

Հիվանդությունը հատուկ է մսուրային շրջանին,
մասնավորապես ձմռան վերջի ամիսներին և գար-

նանը: Յերբեմն նա յերևան ե գալիս աշխարհը և ուժեղա-
նում ե մինչև գարուն: Թեպետ հիվանդությունը գե-
րակշռում ե մեկ որակաւորից մինչև յերեք որակաւ հոր-
թերի մեջ, բայց և այնպէս նա կարող ե առաջանալ
հենց ծնելու մոմենտում, և շատ ուժեղ համաճարակ-
ների դեպքում կարող ե տարածվել նույնպէս ավելի
մեծահասակ հորթերի վրա և անսովոր ձևեր ընդունել:
Հորթերի սպիտակ փորլուծի հարուցիչ միկրոօրգա-
նից ամենաաղիւսավորը աղիքային ցուպիկն (կոլի բա-
ցիլ) ե, վորն ունի իր զանազան տեսակները: Այս
միկրոօրգանսն մեջ ամենուրեք տարածված է:
Նրանք գտնվում են մեծ մասամբ առողջ կենդանի-
ների աղիքների պարունակության մեջ, վորոնք կըղ-
կըղանքի հետ արտաքսվում են գոմի մեջ, և այնտե-
ղից զանազան ճանապարհներով ընկնում են նորածնի
ստամոքսը:

Սպիտակ փորլուծի առաջացման գործում նորա-
ծիկները կերակրումը վճռական դեր ե խաղում:

Նորածնին առաջին 24—48 ժամվա ընթացքում,
յերբ շատ կաթ ենք տալիս, ստամոքսի գերլցումից
նրա մոտ առաջանում ե անմարսողություն, վորի հե-
տեւանքով ստամոքսում և աղիքներում զարգանում
են մեծ քանակութեամբ աղիքային միկրոօրգանս, վո-
րոնք 10—12 ժամվա ընթացքում առաջ են բերում
կամ թունավորում և կամ սպիտակ փորլուծ:

Ոտար մարմիններ կուլ տալը նույնպէս կարող ե
նորածիկների փորլուծ առաջացնել: Յերբեմն նորածին
հորթը ցամաք և այլ ոտար մարմիններ ե կուլ տա-
լիս, վորոնք պատճառ են դառնում ստամոքսաղիքային
խանգարման և փորլուծի: Անկախ նրանից, թե փոր-

լուծն ինչ պատճառներից ե առաջանում, նա վարակիչ
ե դառնում մյուս առողջ հորթերի համար:

Հորթանոցի բարեխառնությունը նույնպէս ազ-
դում ե նորածնի առողջութեան վրա: Յուրա գոմերը,
բաց դռներից ու լուսամուտներից փչող միջանցիկ
քամիները, քարից կամ ցեմենտից կառուցված ցուրտ
պատերը նորածնի առողջութեան համար չափազանց
փաստակար են:

Մրսելը՝ թոքերի բորբոքման և փորլուծի հաճա-
խակի պատճառներից մեկն ե:

Սպիտակ փորլուծի ճանաչումը.— հիվանդությունը
կարելի յե բաժանել յերկու տեսակի. ա. աղիքների
բորբոքում արյան վարակումով, բ. աղիքների բորբոքում
առանց արյան վարակման: Առաջին դեպքում բացի
աղիքներից, նորածնի արյան մեջ և ներքին որդան-
ներում մեծ քանակութեամբ ախտածին միկրոօրգանս
են գտնվում, իսկ յերկրորդ դեպքում հիվանդութեան հա-
րուցիչները միայն աղիքներում են գտնվում, վորտեղ
նրանք թուլանալ են առաջացնում, ըստվորում նորա-
ծինը ռատկում ե աղիքներում միկրոօրգանսի արտադրած
թուլանքից և վոչ թե միկրոօրգանսի արյան մեջ բազ-
նալուց: Մեկից մինչև 3 որակաւ հորթը հանկարծ
զարշահոտ, ջրիկ փորլուծ ե ստանում: Հորթը ծնած
ժամանակ, կամ քիչ հետո, սովորաբար թույլ կամ վոչ
աշխույժ ե յերևում: Հաճախ հիվանդութեանն սկսվում
ե ստիճանաբար, ըստվորում թուլութեանը և ախոր-
ժակի պակասութեանը հիվանդութեան առաջին նշան-
ներն են հանդիսանում: Արյան բծերով ծածկված
կղկղանքը և աչքի յեղջերաթաղանթի (սպիտակուցի)
վրա արյունային բծերը հիվանդութեան սկզբնական

նշաններին են: Վորոշ դեպքերում կենդանին հանկարծակի թուլանում և միքանի ժամկա ընթացքում մահանում և առանց փորլուծի նշանների: Հիվանդի մահերը փառքաղվում են, իսկ կաշին չոր և լինում: Հետևի մասը ծածկված և լինում դարչանոտ կղկղանքով, վորի հետևանքով այդտեղի մաղերը թափվում են և մաշկը բորբոքվում է: Սրտի զարկը մի րոպեյում 100—140-ի յե հասնում: շնչառությունը նույնպես արագանում է: Ձերմությունը լինում է 40° և ավելի բարձր: Բայց հետանցքից ջերմաչափը կարող է զհայտաբերել այդ ջերմաստիճանը: Ախորժակը նվազում է կամ բոլորովին բացակայում: Սովորաբար փորը ներս է քաշվում, բայց ավելի մեծահասակ հորթերի փորը, կաթով լցվելու հետևանքով ուռած է լինում: Փորի վրա գործադրած ճնշումը ցավ է առաջացնում: Կղկղանքը սովորաբար բաց գույնի յե լինում, ջրիկ է և պղպղակներով ծածկված: Նա կարող է սպիտակավուն և խմորանման լինել: Հազվագյուտ դեպքերում կարող է փորլուծ չենկատվել բոլորովին:

Հիվանդությունը տևում է 24 ժամից մինչև յերկու յերեք որ, ըստվորում նորածինը չափազանց հյուծված և ուժասուրբ դրության մեջ սատկում է: Ուժասուրբության աստիճանը հիվանդության սատկության համեմատ տարբեր է լինում: Համապատասխան միջոցառումների բացակայության դեպքում մահացության տակոսը բարձր է լինում:

Պորտի բորբոքման հետևանքով շատ հաճախ նույնպես փորլուծ է առաջանում: Նորածնի ծնվելու ժամանակ խնամքով կատարած պորտի ախտահանումը նման դեպքերի թիվը զգալիորեն նվազեցնում է:

Խուժումը.—Ցերը ստամոքսը և աղիքները չափից դուրս լցված են կաթով, հանձնարարվում է դատարկել այն: Վորովայնի պատը շոշափելիս կաթելի յե ստուգել ստամոքսի դերլցվածությունը: Ուղիղ աղիքից կատարվող խոր կլիզման աղիքներում կուտակված կեղտոտությունները հեռացնելու և փորլուծի հետևանքով մարմնից պակասած հեղուկը լրացնելու տեսակետից օգտակար է: Սոր կլիզման կատարվում է կիսապինդ ռետինե խողովակի միջոցով (ձիու միզահան կատետը): Հեղուկը դանդաղ կերպով մտցվում է ուղիղ աղիքը և միևնույն ժամանակ թույլ ճնշումով խողովակը հրվում է առաջ: Կղկղանքը հեռացնելուց հետո հորթը նույն խողովակի միջոցով կարող է ընդունել մի լիտր ֆիզիոլոգիական լուծույթ (0,85 % աղաջուր), վորը դու վիճակում պետք է մտցնել աղիքը շատ թույլ հոսանքով: Ռետինե խողովակը սեղմելով կաթելի յե կանոնավորիչ հոսանքի արագությունը: Այս ձևով նպաստում ենք արյան շրջանառության մեջ հեղուկի աստիճանաբար մուտքին:

Վորպես լուծողական կաթելի յե տալ դեմադեբչակի ձեթ՝ 15 գրամից մինչև 30 գրամ: Ստամոքսից և աղիքներից գրգռիչ նյութերը հեռացնելուց հետո լուշո ուշադրություն պետք է դարձնել աղիքների զգալուն լորձաթաղանթի վրա, ըստվորում պետք է տալ բիսմութ սուբնիտրատ 5-ից 10 գրամ, որակա՞ն յերկու անգամ: Սմորման դեմ 4 ժամը մեկ արվում է կերակրի սողայի լուծույթ (6 % լուծույթից 100 գրամ), կամ ֆորայի յուղ (5-ից 20 գրամ) որակա՞ն մեկ կամ յերկու անգամ:

Փորլուծի հենց սկզբից հանձնարարվում է մեկ

որ հորթին բոլորովին կաթ չտալ, փոխարինելով այն 1—2 լիտր յեռացրած ջրով, վորը տրվում է կաթի բնական ջերմութեամբ, Փորրուծը կտրելուց հետո ջուրն աստիճանաբար պետք է փոխարինել կաթով, ըստփորում յուրաքանչյուր կերաբաժնում կես լիտրից վոչ ավելի: Փորրուծը շարունակվելու դեպքում հորթին տալ գարու ալյուրից կամ կտավճառի սերմի ալյուրից պատրաստած հեղուկ, վորն ստացվում է հետևյալ ձևով. 1 մաս ալյուրի վրա ավելացնում են 3 մաս յեռացող ջուր, խառնում ու թողնում են մինչև հովանալը, վորից հետո հեղուկը տալիս են կենդանուն քառորդ լիտրից մինչև կես լիտր՝ յերեք, չորս ժամը մեկ անգամ: Հանձնարարվում է նույնպես վորովայնը տրորել ջրի մեջ լուծված սպիրտով և հետո փաթաթել տաքացնող շորով:

Հիվանդութեան սկզբում հորթի մաշկի տակ սրբսկում են 60—100 գրամ հակալըիբացիլոգային շինուկ, առանձին կամ հակապարատիֆային շինուկի հետ միասին:

Սպիտակ փորուծից սատկած հորթերի ստամոքսաղիքային տրակտում նկատվում են բորբոքման նշաններ, լորձաթաղանթի վրա՝ ուժեղ կամ թույլ արտահայտված կարմրութուն, ալշային գեղձերում և սրտի վրա՝ կետային արյունահոսութուններ և այլն:

Առաքիլակոիկ (կամփորագիլ) մրջյակառմանք.— Սպիտակ փորուծ առաջացնող պատճառների վերացումը հանգիստանում է պրոֆիլակտիկ միջոցառումների գլխավոր հիմքը: Այս տեսակետից հղի կովի խնամքը միջոցառումների շարքում առաջնակարգ տեղը պետք է դրավի:

Ծնելուց 40—60 օր առաջ հղի կովերին պետք է ցամաքեցնել, վորպեսզի նրանք ի վիճակի լինեն վոչ միայն ապահովելու պողի նորմալ աճն արգանդում, այլև ծնելուց հետո ապահովելու նրան լավորակ կաթով: Յեթե կաթի առատութեան պատճառով հնարավոր չի կովին մեկ անգամից ցամաքեցնել, ապա անհրաժեշտ է որվա կիթերի քանակը քչացնել, կերաբաժնից դուրս դնել չյուլթալի կերերը, պակասեցնել ուժեղ կերերի քանակը և այսպիսով նվազեցնելով կովի կաթնատվությունը, աստիճանաբար անցնել նրա ցամաքեցման: Ճամաքեցման և ծինի ժամկետների վորոշման համար անհրաժեշտ է ունենալ կովերի բեղմնավորման ժամանակի ճիշտ հաշվառումը:

Հղի կովերին պետք է ապահովել լավորակ, խտացրած յեղ կալիտ կերերով: Անհրաժեշտ է հղի կովի կերաբաժնի մեջ ամեն օր տալ հանքային աղերի խառնուրդ, բաղկացած հավասար քանակութեամբ քիմիական մաքուր կավճից, կերակրի աղից, կրաֆոսֆորաթթվային աղից կամ նրան փոխարինող վոսկրալյուրից:

Բացի անձրիվային և սառնամանիք օրերից, հղի կովերի համար անհրաժեշտ է սահմանել ամենօրյա դրոսանք:

Ծնելուց 5—10 օր առաջ հղի կովերին պետք է տեղափոխել հատուկ ծնարան: Ծնարանը պետք է լուսավոր, մաքուր, տաք և չոր լինի: Այնտեղ, վորտեղ ծնարան չկա, գոմի մի անկյունը կտրվում և այդ նպատակին է հատկացվում: Ծնարանի կովերի համար անհրաժեշտ է մաքուր, չոր և առատ ցամքար ապահովել:

Ծնելուց հետո կովին հարկավոր է գոլ ջուր և լավորակ խոտ տալ: Վոչ մի դեպքում չի կարելի ծնած կո-

վին բաց թողնել դուրս՝ գետից կամ առուից ջուր խմելու: Նրան հարկավոր է միայն գոմում ջրել բարեխառն ջրով:

Յուրաքանչյուր կովի ծնից հետո ծնած անգը լվացվում է, ախտահանվում, չորացվում և հատակին առատ ցամքար փռվում՝ հաջորդ կովի ծինն ընդունելու համար:

Նորածինն հորի խնամքը. — Ծնվելուց հետո նորածին հորթի դնչից ու քթից լորձը մաքուր շորով սրբել, պորտն ախտահանել: Պորտի ախտահանությունը կատարվում է հետեվյալ յեղանակով. լայնավիզ շի մեջ լցնում են յոդի լուծույթ և պորտը թաթախում են այդ լուծույթի մեջ, ըստվորում շի բերանը սեղմում են վորովայնի պատին և այսպես թողնում հինգ րոպե: Այսպիսով ախտահանվում է վոչ միայն պորտը, այլև նրա արմատը: Յերբ պորտը ինքնստինքյան չի կտրվում, հարկավոր է վորովայնի պատից 5—8 սանտիմետր հեռավորության վրա, մաքուր և ախտահանված մկրատով կտրել և ախտահանել վերոհիշյալ ձևով: Նորածին հորթին փափուկ ծղոտով կամ խոտով հարկավոր է չորացնել և անմիջապես փոխադրել հորթանոց պրոֆիլակտորիում, վորը ծնարանին անմիջապես կից պիտի լինի:

Հորթն ընդունողը մաքուր արահագուստ պիտի ունենա և մաքրասեր պիտի լինի: Նորածին հորթերը պահվում են միայնակ, տախտակե առանձին վանդակներում:

Հորթանոց-պրոֆիլակտորիումը պետք է չոր լինի և միջանցիկ ջամիներից ազատ: Զերմությունը հորթանոցում միորինակ պետք է լինի (10—12⁰ Ցելսիուսով,

հատակին): Հորթանոցի ջերմաստիճանի սուր փոփոխությունները հորթերի առողջության վրա շատ վատ են անդրադառնում: Յերբ հորթանոցի հատակը ասֆալտ է, անհրաժեշտ է հատակի վրա շարժական տախտակամած կառուցել: Աղբաջրերը դուրս տանելու համար հորթանոցն անպայման պիտի ունենա կոյուղի: Հորթանոց-պրոֆիլակտորիումում հորթերը մնում են 10—15 որից վոչ պակաս, վորից հետո փոխադրվում են մեծահասակ հորթերի բաժանմունքը:

Հորթերը միշտ պետք է ապահովված լինեն մաքուր ու չոր ցամքարով, վորն ամեն օր պետք է փոխել: Հորթերին ցամքար ուտելը, կեղտոտ պատերը լիզելը արգելվում համար անհրաժեշտ է նրանց դնչին անցկացնել մետաղյա ցանցից կամ ուռնետ ճուղերից պատրաստված դնչկալ: Դնչկալները հորթերի դնչին պիտի թողնել մոտավորապես 10—15 օր:

Հորթանոցում պետք է պահպանվի մշտական մաքրություն, վորի համար անհրաժեշտ է

ա. Որական յերկու անգամ հավաքել աղբն ու կեղտոտած ցամքարը:

բ. Ամեն օր լվալ վանդակի կեղտոտած պատերը, մաքրել կոյուղին, լվալ և մաքրել միջանցքը:

գ. Հորթի վանդակն սպիտակացնել առավաղն 10 օրը մեկ անգամ, իսկ ամբողջ հորթանոցն սպիտակացնել տարին յերկու անգամ՝ գարնանը և աշնանը:

դ. Ամեն օր հորթերին մաքրել խողանակով և նրանց մարմնի կեղտոտած մասերը լվանալ ու սրբել:

Կաթի միջոցով հորթի վարակումը կանխելու համար կովի կուրծք ամեն անգամ, կթելուց առաջ, անհրաժեշտ է գոլ ջրով խնամքով լվանալ, չորացնել, կաթի առաջին ձիթերը կթել առանձին ամանի մեջ և հորթին չտալ, վորից հետո միայն հորթին տրվելիք

կաթը կթել մաքուր և գոլորշու վրա ախտահանված առանձին ամանի մեջ և կերակրել: Կովը կթելուց և հորթերին կերակրելուց առաջ անհրաժեշտ է ձեռները լվանալ: Կերակրելուց հետո հորթերի դուռնչը սրբել մաքուր սրբիչով, ըստվորում ամեն մի հորթի համար պետք է ունենալ առանձին սրբիչ: Խնժը ապուլը հետո հորթի դուռնչը լվացվում է մաքուր զով ջրով և չորացվում:

Կովկիթների և հորթապահների հագուստները և արտահագուստները շատ մաքուր պետք է լինեն:

Հորթին խնամողները հորթանոց մտնելուց առաջ պետք է հագնեն մաքուր արտահագուստ՝ ախտահանելով ստամոքսները հորթանոցի դուռն առաջ դրված ախտահանիչ լուծույթի մեջ: Այս տեսակետից նպատակահարմար է հորթանոցներում հագնել ուեռինե յերկայնա՝ վիզ կոշիկներ կամ կրկնակոշիկներ:

Հորթապահներն ուղիղ զով պետք է հետեվեն հորթերի առողջությանը: Հիվանդության ամենափոքր կասկածի դեպքում անհրաժեշտ է չափել հորթի ջերմությունը՝ 40° և բարձր ջերմություն ունեցող հորթին անմիջապես պետք է տեղափոխել հիվանդների համար հատկացված մեկուսարանը:

Բանի վրե հիվանդ հորթերը մեծ քանակությամբ վարակիչ միկրոբներ են արտադրում, անհրաժեշտ է նրանց վանդակը և այն առարկաները, վորոնց հետ նրանք շփում են ունեցել, խնամքով մաքրել և ախտահանել: Ախտահանության համար կարելի է գործածել թարմ մարած կրի լուծույթը (1 գուլ ջրի մեջ 2 կիլոգրամ չմարած կրի): Արտահագուստները, սրբիչները և շորերը լավ յեռացնել: Դուլները և ամանները ան-

հրաժեշտ է սողայի 2—3 տոկոսանոց լուծույթով յեռացնել:

Հորթանոցում սպիտակ փորված առաջանալու դեպքում այլևս չի կարելի այնտեղ նոր հորթեր ընդունել: Նրանց համար անհրաժեշտ է ժամանակավորապես, մինչև համաճարակի վերջանալը, մի այլ տեղ հարմարեցնել: Վարակված հորթանոցից վոչ մի դեպքում չի թույլատրվում նոր հորթանոցը փոխադրել վոչ մի առարկա, վոչ մի անասուն և վոչ մի հորթապահ: Համաճարակը վերացնելուց հետո վարակված հորթանոցը խնամքով մաքրվում է կեղտից և աղբից: Պատերը, առաստաղը և վանդակները սպիտակացվում են չհանդած կրով, հատակը վողողվում է կրեոլինի 5% լուծույթով: Առարկաներն ախտահանվում են կրեոլինի լուծույթի մեջ, իսկ ամանեղենները յեռացվում են:

Սառկած հորթերի դեղակներն անմիջապես պետք է հեռացնել հորթանոցից և թաղել անասնադերեզմանոցում:

Նորածին հորթի կերակրումը.—Նորածին հորթը կերակրվում է ծնվելուց 1 $\frac{1}{2}$ —2 ժամահետո: Կաթը պետք է թարմ կթված լինի և ունենա 36—38 ջերմաստիճան: Եթալը (մոր կաթը) հորթին տրվում է որակաւ 4 անգամ: Առաջին քան միջակ քաչ ունեցող հորթին տրվում է 3—4 լիտր: Բայց և այնպես պետք է նկատի ունենալ յուրաքանչյուր հորթի առանձնահատկությունները: Նորածին հորթին պետք է իր մոր կաթով կերակրել 10 օրից վոչ պահան:

Տուբերկուլյոզավոր և սուսպեկտավոր կովերից ծնած հորթերին կաթը պետք է տրվի մաքուր կաթով, կամ հիվանդ դեպքում՝ փական մայրերի կաթով, կամ հիվանդ դեպքում՝ փական մայրերի

կաթը տաքացնել փակ ամանի մեջ մինչև 80 աստիճան 10 րոպե, վորից հետո ամանը սառը ջրի մեջ գնելով իջեցնել կաթի ջերմաստիճանը 37—38-ի և անմիջապես կերակրել: Կաթի մինչև 80 աստիճան տաքացումը վոչնչացնում է նրա մեջ գտնված ախտածին միկրոբները:

Այն դեպքերում, յերբ նորածին հորթերին ստիպված ենք լինում կերակրել այնպիսի կովերի կաթով, վորոնք ավելի շուտ են ծնել, անհրաժեշտ է այսպիսի կաթին $\frac{1}{3}$ մաս յեռացրած և մինչև 36—38° հովացրած ջուր ավելացնել:

Հորթերին կերակրելիս չպետք է թույլ տալ, վոր նրանք միանգամից խմեն կաթը, այլ տալ 3—4 րնդ-միջուկներով, յուրաքանչյուրն առնվազը մեկ րոպե տեկողությամբ:

Հորթերին կերակրելու ամանները պետք է լինեն սպիտակ թիթեղից: Ամեն մի հորթի համար ցանկալի յե ունենալ առանձին դույլ: Հակառակ դեպքում կաթնի յե միջանի առողջ հորթերի համար գործածել մեկ դույլ, այն պայմանով միայն, վոր յուրաքանչյուր հորթի կերակրումից հետո դույլը յեռացրած ջրով լվացվի և գոլորշիով ախտահանվի:

Ամանները պետք է բոլորովին մաքուր լինեն: Դրա համար անհրաժեշտ է յուրաքանչյուր կերակրումից հետո նրանց պաղ ջրով վիզողել, տաք ջրով ու սոդայով (2—3 տոկոսանի լուծույթ) լվալ ու չորացնել:

Կերակրելուց առաջ անհրաժեշտ է բոլոր ամաններն անցկացնել յեռացող ջրից:

Միջոցառումներ առնալից օգտմում.—Սպիտակ փորլուծի դեմ միջոցառումներն անհամեմատ հեշտ են

կիրառվում արոտային պայմաններում: Իաց ողում, արևի ճառագայթների տակ վոչ միայն վոչնչանում են սպիտակ փորլուծի հարուցիչ միկրոբները, այլև կանաչ խոտի վրա արածող հղի մայրերը ծնում են առողջ, ղիմացկուն հորթեր, վորոնք անհամեմատ դժվար են հիվանդանում սպիտակ փորլուծով: Արևոտ, չոր յեղանակին ծինը կարելի յե ընդունել հենց կեսաչ խոտի վրա, վորն ավելի մաքուր է քան լավ մաքրված և ախտահանված վորևիցե հորթանոց: Այնուամենայնիվ անհրաժեշտ է ունենալ արոտում ամառային ծածկեր հղի կովերի համար և շարժական տնակներ, վանդակներ նորածինների համար: Այս փորձը Հայաստանում ավելի է շատ լավ արդյունքներ վոչ միայն սպիտակ փորլուծի, այլև հորթերի այնքան վտանգավոր հիվանդության՝ թոքերի բորբոքման կանխման գործում:

ԳԱՌՆԵՐԻ ՍՊԻՏԱԿ ՓՈՐԼՈՒԾԸ

Գառների սպիտակ փորլուծն առաջանում է համարյա նույն պայմաններից, ինչ պայմաններից վոր առաջանում է հորթերի սպիտակ փորլուծը: Հեռակապես միջոցառումներն էլ այս յերկու հիվանդությունների համար ընդհանուր են:

Կալոբակ և բավարար քանակի կերով հղի վոչխարների կերակրումը, չոր, լուսավոր և տաք փարակները, ծնող վոչխարներին և նորածին գառներին առատ, մաքուր և չոր ցամաքի ապահովումը այն հիմնական միջոցներն են, վորոնք ապահովում են սպիտակ փորլուծի դեմ առավել պայքարի հաջողությունը: Հղի վոչխարների դոմը խուլ պատով պետք է բա-

ժամել յերկու մասի, առանձին մուտքի դռներով: Այդ քաժամեմունքներից մեկը պետք և ծառայի վորպես ծնարան ծնող վոչխարների համար, իսկ ժյուսը՝ ծնելու նախորդյալին գտնվող վոչխարների համար:

Ծնելուց հետո վոչխարները փոխադրվում են չոր, լուսավոր գոմ: Գառները պահվում են փոքր խմբերով, առանձին վանդակներում: Վանդակները պետք և լինեն չոր, լուսավոր, և հատուկ փոված լինի առատ և մաքուր ցամաք:

Ծնարանում աշխատողները վոչ մի շփում չպետք և ունենան այն հղի վոչխարների հետ, վորոնք գտնվում են փարախի կտրված մյուս մասում: Այս դասավորումը հնարավորություն և տալիս ծնարանում ապրող փորլուծ առաջանալու դեպքում դադարեցնելու ծինը այդտեղ, և այն հղի վոչխարները, վորոնք գտնվում են փարախի յերկրորդ մասում, տեղափոխելու ծնարանից հեռու գտնվող, նախապես մաքրված և ախառահանված մի փարախ և այնտեղ ընդունելու ծինը:

Ծնարանում փորլուծ հայտնաբերվելու դեպքում հիվանդ գառը իր մոր հետ միասին անմիջապես մեկուսացվում են առանձին տեղ: Նրա թողած տեղն ախառահանվում և և վոչ մի անասուն չի պահվում այնտեղ:

Գառների սպիտակ փորլուծի բուժման ձևերը հիմնականում այն են, ինչ վոր հորթերի սպիտակ փորլուծի դեպքում:

Վոչխարներն արոտ դուրս գալուց հետո փարախները մաքրվում են, հատակն ախառահանվում, պատերն սպիտակեցվում, լուսամուտները յերկու կողմից բաց թողնվում, գռները փակվում և վոչ մի անասուն չի թողնվում այնտեղ մինչև աշուն: Իսկ ծնարանը մաք-

րելուց, ախառահանելուց հետո փակվում և մինչև հաջորդ ծինի ժամանակը: Այս ժամանակամիջոցում այնտեղ գտնված միկրոբները չորության ազդեցության տակ վոչնչանում են:

ՄՏՐՈՒԿՆԵՐԻ ՍՊԻՏԱԿ ՓՈՐԼՈՒՄԸ

Մտրուկների սպիտակ փորլուծն առաջանում և հիմնականում միևնույն պատճառներից, ինչ վոր հորթերինը:

Մտրուկների փորլուծը կարող և առաջանալ կղկղղանք, հարդ, խոտ կամ այլ ոտար մարմիններ կուլ տալու հետեվանքով:

Հիվանդության նշաններն առհասարակ առաջանում են գլխավազապես ծնվելուց հետո, յերկրորդ շաբաթը, ըստվորում հիվանդները մեծ մասամբ առողջանում են, իսկ միջանիսն ստամոքսի և աղիքների ուժեղ բորբոքման հետեվանքով սատկում են:

Բուժումը: Տալ գենադերչակի ձեթ, 30 - 60 գրամ, վորից հետո տալ բիսմութի սուբնիտրատ (5—10 գրամ), որական յերեք անգամ: Ծանր դեպքերում մաշկի տակ ամեն որ սրսկել մորից վեցրած արյուն (100 - 200 գրամ):

Կերակրման ժամանակի ընդմիջումներն կարելի չե գամբելին կթել: Իսկ ոտար մարմիններ կուլ տալն արգելելու համար անհրաժեշտ և մտրուկին գնչկալ հազցներ:

ՄՏՐՈՒԿՆԵՐԻ ՊՈՐՏԻ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆԸ

(հողատապ, արյան թարախային վարակում)

Մտրուկների արյան թարախային վարակումն արտահայտվում և մտրուկի հողերի, ջրբների, յերկկամ-

ների և մարմնի այլ մասերի թարախային բերքոքնու-
մով: Յերբեմն վարակվում և միայն արյունը՝

Հիվանդությունը մեծ մասամբ առաջանում և մըտ-
րուկի ծնվելուց հետո՝ ախտի կեղտոտ հատակից պոք-
տի մեջ սուտք գործած ախտածին միկրոբների միջո-
ցով: Յեթե զամբիկները հիվանդ լինեն, կարող և պա-
տահել մարուկների նաև ներարգանդային վարակում:

Հիվանդությունն առհասարակ առաջանում և մըտ-
րուկի կյանքի առաջին յերեք օրվա ընթացքում:
Զերմությունը 40°-ից բարձր և, շնչառությունը արա-
գացած, ընդհանուր գրությունն ընկճված: Հոգեբույժ
թարախային բորբոքումը նկատվում և հիվանդության
առաջին 24 ժամից հետո:

Վորոշ դեպքերում հիվանդությունը յերեան և գա-
լիս մարուկի 10—14 օրական հասակում, ըստվորում
ծանր հիվանդները սատկում են 2—3 շաբաթից: Յեր-
բեմն հիվանդության առաջին նշանն և լինում վոտ-
ների վորելից և մի հոգի ուռչումը, վորին հաջորդում
և ընդհանուր թուլություն և հետո կատարյալ ուժաթ
սպառություն: Այս հիվանդության ժամանակ հաճախա-
միգրությունը սովորական յերևույթ և Պորտի թարա-
խային բորբոքումը համարյա միշտ ընկերանում և
այս հիվանդության:

Սուր դեպքերում, յերբ հիվանդությունը յերեան և
գալիս մարուկի ծնվելուց միքանի ժամ հետո, մահա-
ցությունը շատ բարձր տոկոս և կազմում 90—100:
Խոռնիկական (յերկարատե) հիվանդության ժամանակ,
յերբ բորբոքվում են պորտը կամ հոգերը, առանց արյան
նըդհանուր վարակման, առողջացման դեպքեր լինում
են: Հիվանդ մարուկների մաշկի ստեղ սրսկվում և իր

մոր արյունից 100—200 գրամ, վորը տալիս և քա-
ջալերիչ արդյունքներ: Բանի վոր այս հիվանդության
ժամանակ վարակը մեծ մասամբ մուտք և գործում նո-
րածին մարուկի պորտից, անհրաժեշտ և հոգ տանել
նրա մաքրության վրա: Զամբիկի ծննդաբերության
համար հատկացվում և մաքուր, ախաահանված հատուկ
մի տեղ: Ծնվելու հետո մարուկի պորտը թաթախ-
վում և յողի և յույթի մեջ: Հենց վոր մարուկն ի
վիճակի յե լինում կիսականգնած գրություն ընդունե-
լու, պետք և նրան բռնած պահել և ծծեցնել: Մարու-
կի ընկերքն ընկնելուց հետո զամբիկի հետևի մասերն
ու կուրծք գոլ ջրով լվացվում և և տեղափոխվում
առանձին ախոռ: Զամբիկի և մարուկի տակ պետք և
միշտ առատ, մաքուր ու չոր ցամքար լինի:

ՀՈՐԹԵՐԻ ՅԵՎ ԳԱՌՆԵՐԻ ՊՈՐՏԻ ԲՈՐԲՈՔՈՒՄԸ

Հորթերի պորտի բորբոքումն անասնապահական
տնտեսություններում հազվադեպ և նկատվում, բայց
հակասանիտաբական տյայմանների առկայության դեպ-
քում հիվանդությունը կարող և մասսայական բնույթ
կրել: Ծնվելուց հետո հորթի պորտը յողի լուծույթով
ախտահանելու միջոցով հնարավոր և լինում այս հի-
վանդությունը կանխել:

Դասների պորտի բորբոքումը վոշխարաբուժական
տնտեսություններում յերբեմն մասսայական, լուրջ
բնույթ և ընդունում: 1—3 շաբաթական գառների հո-
ղերի ու ներքին օրգանների թարախային բորբոքում-
ները պորտի բորբոքման հեռանք են, վորն առաջա-
նում և կենդանու պորտի մեջ ախտածին միկրոբների

մուտք գործելու և այնտեղ բաղմանալու հետևանքով:

Հիվանդությունն արտահայտվում է կլինիկական յերկու տեսակ նշաններով: Մեկը սուր տեսակն է՝ վորն ախտահարում է մեծ մասամբ մեկ շաբաթական գառներին և մահ է պատճառում, իսկ մյուսը՝ ավելի յերկարատև է, ավելի մեծահասակ գառների մեջ է զարգանում և կադություն, վոտների ձգվածություն կամ անդամալուծություն է առաջացնում:

Այս հիվանդությունը կարելի յե կանխել գառան պորտի կատարյալ ախտահանությամբ: Մնարանը և գառների վանդակները շատ մաքուր պետք է լինեն և հառակին առատ, մաքուր ու չոր ցավքար փոված լինի: Գառան պորտն ախտահանում են յող լցրած լայնավիզ անոթում պորտը թաթախելով:

ՀՈՐԹԵՐԻ ՊԱՐԱՏԻՖԸ

Հորթերի պարատիֆը սպիտակ փորլուծից հետո ամենահաճախ պատահող հիվանդություն է հանդիսանում: Հիվանդանում են առհասարակ 2 շաբաթականից մինչև 4 շաբաթական և ավելի մեծահասակ հորթերը: Բայց և այնպես կարող են հիվանդանալ միջանի քրական հորթերն ել: Հիվանդության հարուցիչն է պարատիֆի միկրոբը, վորն առողջ հորթերին փոխանցվում է պարատիֆով հիվանդ հորթերից՝ ուղղակի կամ անուղղակի ճանապարհներով: Հարուցիչները կարող են գտնվել նաև առողջ կովերի կղկղանքի մեջ և կաթի միլոցով կարող են առողջ հորթերին փոխանցվել:

Հորթերի անկանոն կերակրումից առաջացած ստամոքսաղիքային տրակտի բորբոքումը շատ հաճախ

նախատրամադրող գործոն է հանդիսանում պարատիֆ հիվանդության յերևան գալուն:

Հիվանդությանն ցանկանալը. — Մածուկ շրջանը, այսինքն հորթի որգանիզմը միկրոբների մուտք գործելուց մինչև հիվանդության նշանների հայտաբերվելը 2—8 որ է: Հիվանդությունը կարող է թեթև կամ մահացու ընթացք ընդունել: Հիվանդության սկզբում նկատվում է ընդհանուր թուլություն, յերբեմն արցունքահոսություն և բարձր ջերմություն: Նկատվում է նույնպես փորլուծ, վորն սկզբնական շրջանում կարող է բացակայել: Կղկղանքը կիսահեղուկ վիճակ ունի, թուր գեղնադույն, դառնահոտ և յերբեմն արյունախառն: հազվադեպ չեն և շնչասպառությունն ու հազը: Վոտների հոգերը կարող են ուռչել: Յերբեմն կարող են նկատվել ուղեղային խանգարումներ, վորոնք արտահայտվում են անկամ շարժումներով և ջղաձգումներով: Հիվանդության շատ սուր ընթացքի դեպքում մահը կարող է վրա հասնել միջանի փամվա ընթացքում: Բայց ավելի հաճախ հիվանդության ընթացքը մեկից մինչև յերկու շաբաթ է, ըստվորում հորթը չափազանց հյուծվում է: Յերբեմն հիվանդությունը կարող է 3—4 շաբաթ տևել:

Մահացած հորթերի անհիմն որգաններում նկատված փոփոխությանները. — Աղիքներում արյունահոս կամ սպիտակուցային (ֆիրրինային) բորբոքում է նկատվում: Աղիքային ավշային գեղձերը մեծացած են և հյութալի: Փայծաղը բնական ծավալից յերկու կամ յերեք անգամ մեծացած է լինում, վոր պարատիֆի ամենահատկանշական փոփոխություններից մեկն է: Լյարդը մեծացած է, կտրելիս թուր գեղնադույն տեսք

ռենի և կարող ե պարունակել գնդասեղի դիւի չափ կամ ավելի մեծ գորշադուլն կետեր, վորոնք վոչ այլ ինչ են, յեթե վոչ լյարդի մահացած հյուսվածքը: Յերբմն նկատվում ե նույնպես թոքերի բորբոքում:

Միջոցառումները նույնն են, ինչ վոր սպիտակ փորլուծի ժամանակ: Հիվանդներին պետք ե բաժանել յերեք խմբի և առանձնացնել ըստ հիվանդության ընթացքի՝ նոր հիվանդների, յերկարատե հիվանդների և հիվանդացած ու առողջացածների: Հիվանդությունից առողջացածներին վոչ մի դեպքում չպետք ե խառնել առողջ հորթերի հետ, վորովհետեւ առաջինները կարող են յերկար ժամանակ իրենց կղկղանքի մօջ հիվանդության հարուցիչներ պարունակել և առողջներին վարակել:

Հիվանդության սկզբնական շրջանում հիվանդներին կարելի յե հակապարատիֆային շիճուկ սրսկել բուժիչ դոզաներով: Առողջներին նույնպես կարելի յե նույն շիճուկից կանխարգելիչ դոզաներով սրսկել: Պարատիֆից անապահով տնտեսություններում տասնուհինգ որականից բարձր հորթերը պատվաստվում են ֆորմալինով սպանված պարատիֆի միկրոբներով (ֆորմոլ վակցինա):

Պարատիֆի դեմ պայքարի եիմնական միջոցը զոոհիգիենական պայմանների աճեղ կիրառումն ե:

ՀՈՐԹԵՐԻ ԹՈՔԵՐԻ ԲՈՐԲՈՔՈՒՄԸ

Մատղաշների, մասնավորապես հորթերի թոքերի բորբոքումը ծանր կորուստներ ե պատճառում, Յուրտ յեղանակին նորածնին մրսեցնելը հիվանդության դիւսա-

վոր պատճառն ե հանդիսանում: Մատղաշները մրսում են բաց դռներից, լուսամուտներից առաջացած միջանցիկ քամիներից, քաբե պատերով, ցուրտ ու խոնավ գոմերից: Այս հիվանդությունն առհասարակ առաջանում ե նոյեմբերից մինչև մայիս ամիսը, իսկ աննպաստ կլիմայական պայմաններում՝ նաեւ ամառվա առաջին ամիսները: Փոքր վանդակներում հորթերի կուտակվածությունը, ողափոխության և դրոսանքի բացակայությունը նույնպես վճռական դեր են խաղում այս հիվանդության առաջացման համար: Մի անգամ վոր հիվանդությունը բուժն դրեց հորթանոցում, նա հեշտությամբ տարածվում ե մյուս առողջ հորթերին: Բայց և այնպես, հիվանդության հիմնական պատճառը՝ դոմի ողի հակասանիտարական պայմաններն են հանդիսանում: Հորթանոցի բարեխառնության տատանումները մատղաշների մրսելու համար նույնպես նպաստավոր պայմաններ են ստեղծում: Շնչառական որգանները մրսելու հետևանքով թուլանում են և այնտեղ մեծ քանակությամբ դանազան տեսակի միկրոբներ են զարգանում, վորոնք հետագայում մյուս առողջ հորթերի համար վարակիչ են դառնում:

Հիվանդության ճգնաճեղերը. — Թոքերի բորբոքումը յերկու տեսակ ե լինում՝ սուր և խրոնիկական (յերկարատե): Սուր տեսակով հիվանդանում են մեկից մինչև չորս շաբաթական հորթերը, իսկ խրոնիկականով հիվանդանում են ավելի մեծ հորթերը՝ մինչև վեց ամսական: Բայց և այնպես սուր և խրոնիկականի միջև մեծ, սահմանագծող տարբերություն չկա: Յերբ հորթը մի շաբաթվա կամ տասն որվա ընթացքում սատկում

ե կամ առողջանում, կարելի յե հիվանդությունը սուր անվանել:

Հորթանոցում վոչ բոլոր հորթերն են հիվանդանում: Վոմանք տառապում են միայն բրոնքերի բորբոքումով, մինչդեռ ուրիշները՝ թոքերի տարբեր աստիճանի բորբոքումով: Մեկի հիվանդությունը կարող ե հանկարծակի սկսվել և ընթացքը չափազանց կարճ լինել, մահացու յելքով, իսկ մյուսի մոտ կարող ե աստիճանաբար սկսվել և ընթացքը յերկարատե լինել: Առաջին անգամ աչքի յե ընկնում հիվանդի ընկձված դուրքումը, հազը կամ արագ օնցառությունը: Աչքի լորձաթաղանթը կարմրած ե լինում: Ջերմությունը 40°-ից մինչև 41,50 և ավելի բարձր ե լինում: Հիվանդին շատ հեշտությամբ կարելի յե հաղացել: Շնչառական գործարաններում հիվանդագին նշաններ յերկարուց մեկ-յերկու ուր առաջ հորթի ջերմությունն արդեն բարձրացած ե լինում: Ընկձվածությունը, վատ արտաթակը, փշաքաղված մաղերը և արագ նիհարումը հաճախակի յերևույթներ են այս հիվանդության ժամանակ: Այնուամենայնիվ հորթը շարունակում ե կաթ ուտել մահից մի քանի ժամ առաջ: Քթից հաճախ հոսում ե լորձաթաղանթային արտաթորում, վորի առատությունը վատ նշան ե: Ամենից կարևոր ախտորոշիչ նշաններն են՝ արագ օնցառությունը, արհեստական կերպով հեռաբերածը առաջ յեկող հազը յեվ մարմնի բարձր ջերմությունը:

Հիվանդության տեվողությունն անորոշ ե: Յերբ յերկու շաբաթվա ընթացքում բարելավման ցայտուն նշաններ չեն յերևում, դրությունը համարյա միշտ անհուսալի յե: Հիվանդներն առհասարակ մահանում

են հիվանդության սկզբից յերկու կամ չորս շաբաթ հետո: Բայց կարող են և այս ժամանակամիջոցից ավելի շատ կամ ուշ մահանալ: Վոմանք, ըստ յերեվութի, առողջանում են, բայց մի քանի շաբաթ հետո թոքերում մնացած մի հին ոջախի բռնկման հետեվանքով հանկարծակի մահանում են: Կատարյալ առողջացումը հազվադեպ ե, իսկ յերբ առողջացումը տեղի յե ունենում առաջին յերկու շաբաթվա ընթացքում, կամ թոքերը միայն թույլ կերպով են բորբոքված լինում, առողջացումը կարելի յե կատարյալ համարել:

Ախտաբանական ամսասնական փոփոխությունները.— Հիվանդության սուր ընթացքի դեպքերում թոքերի առջևի բլթակները պնդացած են լինում (լյարդացում) և ամբողջ թոքերը արյունակալած: Յերբեմն նկատվում ե փառակալած պլեվրիտ (կրծքի խոռոչի ներքին մակերեսի բորբոքում): Հիվանդության յերկարատեվ ընթացքի դեպքում թոքերում նկատվում են թարախակալած հանգուցյներ, իսկ ավելի յերկարատե ընթացքի ժամանակ՝ թոքային հյուսվածքի մեծածավալ պնդացում: Առաջին փոփոխությունները լինում են թոքերի առջևի և ստորին բլթակներում:

Բուժում.— Հիվանդներին փոխադրել չոր, տաք գոմ: Թարմ աղն անհրաժեշտ ե, բայց վոչ ի հաշիվ տաքության և չորության: Այլ կերպ ասած, ողջփոխությունը պետք ե կատարել այնպես, վոր հորթանոցի ջերմությունը չնվազի և խոնավությունը չավելանա: Հիվանդին կատարյալ հանդիստ ու անհարար կիր պետք ե տալ: Յիթի հորթը դեռ ծծկեր ե և սերահանված կաթ ե ստանում, անհրաժեշտ ե փոխաբինել նրան անարատ կաթով: Հիվանդության սկզբը

հաւկան շրջանում հանձնարարվում է սպիրտից տաք կոմպրեսներ դործադրել: Նովարսենուլի ներշերակային սրակումը հաճախ՝ քաջալերիչ արդյունքներ է տալիս: Տրվում են նույնպես խիստ հան դեղեր: Յերբ տնտեսութունը պարատիֆի նկատմամբ անապահով է, հիվանդ հորթին կարելի չէ հակապարատիֆային շիճուկ սրակել բուժիչ դոզաներով:

Եւակսագիւիչ միջոցառումներ.— Գանի վոր մատղաշների թորքերի բորբոքումը գլխավորապես առաջ է գալիս հորթանոցների ողի հակասանիտարական պայմաններից, անհրաժեշտ է վերացնել այդ պայմանները: Հորթանոցները տաք, լուսավոր պետք է լինեն հորթի վանդակը ընդարձակ պետք է լինի և հատակը միշտ չոր, մաքուր ցամքաւ փռած:

Տարվա բոլոր յեղանակներին, յերբ անձրև, ձյուն և քամի չկա, հորթերին, տասն որականից սկսած պետք է տալ ամենօրյա բացօթյա զբոսանք, ըստվորում առաջին օրը 10 րոպե, յերկրորդ օրը՝ 15 րոպե և այսպես աստիճանաբար զբոսանքի տեւողությունը կարելի չէ բարձրացնել մինչև 1—2 ժամի, հորթի հասակի և ուղի պայմանների համեմատ:

Զբոսանքի ժամանակ հորթերին միշտ շարժման մեջ պետք է պահել, վորպէսզի չմրսեն: Զբոսանքի համար հորթանոցին կից առանձնացնում են ցանկապատված բակ, վորտեղ հորթերը դուրս են գալիս ուղղակի հորթանոցից, առանց այս ու այն կողմ փախչելու:

Հորթանոցների քարե պատերի ցուրտը և խոնավությունը մեկուսացնելու համար անհրաժեշտ է, յեթե վոչ ամբողջ պատի բարձրությամբ, գոնե նրա կես

բարձրության վրա, պատից 15 սանտիմետր հեռավորությամբ խփել ֆաներկաներ, և պատի ու ֆաներկայի միջև առաջացած տարածության մեջ փայտի թեփ կամ զարման լցնել: Այս միջոցառումը վորոշ չափով ապահովելով հորթանոցի տաքությունն ու չորությունը, զգալիորեն կնվազեցնի հորթերի թոքերի բորբոքման դեպքերը:

Ամենից նպատակահարմարն է, իհարկե, հորթանոցի պատերը փայտից կառուցել: Չնայած նրան, վոր այս շինանյութով կառուցված հորթանոցը թանգ է նստում, բայց նկատի ունենալով, վոր փայտյա հորթանոցներում հորթերի թոքային հիվանդությունները և նրանցից առաջացած մահացության թիվը զգալիորեն նվազում է, ապա նման հորթանոցների կառուցումը ջերմորեն կարելի է հանձնարարել: Այս փորձը մատղաշ խոզերի թոքային բորբոքումը կանխելու տեսակետից դրական արդյունքներ է տվել: Թոքերի բորբոքման դեմ վորպես կանխարգելիչ միջոց լավ արդյունքներ են տվել ամառային սեզոնում արոտում հորթերի բացօթյա աճեցումը, յեթե չափազանց շուրջ և անձրևներից նրանց պաշտպանելու համար ժամանակավոր արժեական տախտակե շինքեր ու ծածկեր լինեն:

Պատ. խմբագիր՝ Գ. Բ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Տեխ. խմբագիր՝ Լ. ՈՀԱՆՅԱՆ
Սրբագրել՝ Խ. ԱՅՎԱԶՅԱՆ

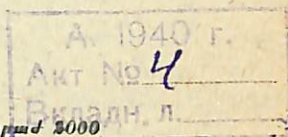
Գլավ. խմբագիր՝ Վ. 1138

Հրատ. № 4964, պատվեր 286, տիպ 2000

Հանձնված է արտադրության 1939 թ. հունիսի 23-ին

Ստորագրված է տպագրության 1939 թ. հոկտեմբերի 11-ին

Գրադրատի Զ-ը պատրան, Յերեվան, Նալբանդյան 5

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0283162

ԳԻՆԸ 20 ԿՈՊ.

618

8640

1 12-525/a

mp2

mm